

Kişilik Gelişiminde Ailesel Faktörlerin Etkisine İlişkin Bir Araştırma

● Dr. Binnur YEŞİLYAPRAK*

ÖZET

Toplumumuzda gençlerin kişilik özelliklerinin gelişmesinde ailesel faktörlerin etkisini inceleyen bu araştırma 1986-88 yılları içinde konuşmacı tarafından Ankara il merkezinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın amacı gençlerin kendi kendini yönetebilen, kendine güvenli, davranışlarının sorumluluğunu üstlenebilen, "içten kontrollü" bir kişilik yapısı ya da tersine güvensiz, pasif, sorumluluk alamayan "dıştan yönetilen" bir kişilik yapısı gelişmesinde ailenin nasıl bir rolü olduğunu ortaya koyabilmek olarak belirlenmiştir.

Araştırmanın Kurumsal Çerçevesi

Çalışmada, kişilik özellikleri toplumsal öğrenme kuramı içinde J.B. Rotter tarafından geliştirilmiş olan "Denetim Odağı" (Locus of Control) olgusu ve kavramı perspektifi incelenmiştir. Bir kişilik boyutu olarak ele alınan ve incelenen bu değişkenin gelişmesi kuramcılar tarafından çevrenin, bireyin kişiliğinin oluşmasında etkileri açısından açıklanmaktadır. Çevresel ya da diğer bir deyişle toplumsal etmenlerin kişilik üzerindeki etkileri öncelikle ve en yoğun ölçüde aile ortamında gerçekleşir. Aile içinde anne ve babanın bazı özellikleri ile anababa çocuk arasındaki ilişkinin özünü oluşturan "Çocuk

yetiştirme yöntemleri" genel olarak, baba ile çocuk arasındaki tüm etkileşimleri kapsar. Bu etkileşimler anababanın tutum, değer, ilgi ve inançlarının ifadesiyle birlikte bakım ve eğitim davranışlarını içine alır. Bu davranışlar çocuğun davranışlarını biçimlendirmeyi gerçekleştirirken, gelecekteki davranışları üzerinde de etkili olur. Bu nedenle anababa çocuk ilişkileri kişiliği belirleyen etkenlerden en önemlisi olarak görülmektedir.

Kişiliğin oluşumunda anababa tutumlarının etkisi, özellikle çocuğa uygulanan ödül ve cezaların çocuğun davranışlarını şekillendirdiği, gerek öğrenme kurumlarının gerekse kişilik kuramcılarının üzerinde önemle

durdukları bir görüşüdür.

Birey, sosyal gelişimin süreci içinde çocukluktan başlayarak hangi davranışların hangi sorunları doğuracağı ve sonuçların kendi davranışlarından kaynaklandığı, hangi sonuçlarında kendisi dışında kaynaklandığı konusunda oldukça tutarlı beklentiler geliştirir. J.B.Roter (1966) bu beklentileri, "içten ya da dıştan kontrol kaynağına inanç" olarak nitelendirecek, bireyin yaşamındaki olumlu ya da olumsuz sonuçları (ödül ve cezaları) belirleyen güçlerin yoğunlaştığı yere "Denetim Odağı" adını vermiştir. Böylece insanlar, davranışlarının sonuçlarına ilişkin belirtilerini iki eğilimden birine bağlı olarak genelleştirirler. Bu eğilimlerden biri; ödül ve cezaların (bireyin karşılaştığı sonuçların) büyük ölçüde kişinin kendi eseri olduğu, bunların ortaya çıkışında daha kendi davranışlarının etkili olduğu doğrultusundaki inançtır ki bu durum "içten kontrol" ü ifade etmektedir. Diğeri ise ödül ve cezaların kişinin kendi dışındaki başka güçlere (dış güçler, şans, tesadüf, başka insanlar vb. gibi) uygulandığı, yöneltildiği ya da denetlendiği, bu nedenle ödüle ulaşma ve cezadan kaçınma konusunda yani davranışlarının sonuçlarını denetlemede kişisel çabaların etkili olamayacağı doğrultusundaki genel beklentidir ki bu durum "dıştan kontrol" lü olmayı ifade etmektedir.

İçten Kontrollü Olanlar ile Dıştan Kontrollü Olanların Özellikleri

Bir kişilik boyutu olarak ele alınan ve işlenen bu özellik yönünden kişilerin önemli ölçüde birbirlerinden farklı oldukları son 30-40 yıl içinde yapılan pekçok araştırma ile ortaya konmuştur. Araştırmaların sonuçları, dıştan kontrollerle karşılaştırıldığında içten

kontrollü kişilerin daha başarılı, entellektüel, toplumsal olaylarda aktif ve daha girimci olduklarını, daha etkili, öz saygısı ve güveni yüksek, bağımsız bir kişilik yapısı gösterdiklerini, daha uyumlu davranışlara sahip olduklarını ortaya koymaktadır.

Buna karşılık dıştan kontrollü olanlar, yine araştırma sonuçlarına göre, çevre üzerinde kontrollerinin olmadığına inandıkları ve olayları denetlemeyecekleri, sonucu etkilemeyecekleri kamsından dolayı kaygılı, kuşkucu ve doğmatiktirler. Araştırmalar dıştan kontrollü kişilerin hem kendilerine hem başkalarına daha az güvenen, kendini tanımada yetersiz, toplumsal kabul ihtiyaçları az olan, saldırgan tutumda ve daha çok savunma mekanizmaları kullanma eğiliminde olduklarını göstermektedir. Bu sonuçlar, görüldüğü gibi içten kontrollü olmayı olumlu bir kişilik yapısı olarak belirlerken, dıştan kontrollü olmanın ise tersi bir durumu sergilediğini ve insanlar için yaşamda bir engel oluşturduğunu ortaya koymaktadır.

Yöntem

Araştırma, Ankara il merkezinde bulunan 40 genel lisenin ikinci sınıflarına devam etmekte olan 12582 öğrenciyi temsil etmek üzere tabakalamalı olarak seçkisiz (random) yolla alınan 720 öğrenci üzerinde gerçekleştirilmiştir. Bu öğrencilerin 284'i üst sosyo-ekonomik gruba mensup ailelerin çocukları, 320 tanesi orta sosyo-ekonomik düzeye, 115 tanesi de alt sosyo-ekonomik düzeye mensup ailelerin çocuklarıdır.

Bir kişilik özelliği olarak içten veya dıştan kontrollü olma durumunu ölçmek için "Nowicki-Strickland Denetim Odağı Ölçeği" kullanılmıştır. Gençlerin "Kişisel Bilgi Anketi" uygulanmış, anne ve baba tutumları

ile ilgili bilgiler ise yine gençlerin algılamalarına ve ifadelerine dayanarak, geriye dönük rapor alma yöntemiyle "retrospective reporting" çocukluk dönemlerini yansıtacak bir şekilde saptanmıştır. Bu amaçla kullanılan "Algınan Anne-Baba Davranışları Envanteri" (AAD) bir derecelenme ölçeği niteliğinde olup, gencin çocukluk dönemine dönerek anne ve babasının kendisine nasıl davrandığını değerlendirilmesini sağlayan bir ölçektir. Bu ölçekle, anne ve baba tutumlarını ayrı ayrı olmak üzere 7 alt davranış boyutunda saptanmaktadır. Değerlendirme de ise bu 7 boyutta gencin yaptığı derecelenmelere dayanarak davranışlar "düşük-orta-yüksek" kategorileri içinde nitelendirilerek incelenmeye sokulmuştur.

Toplanan verilerin sayı ve yüzde olarak dökümü yapılmıştır. Dağılımlar ortaya konmuş, kişilik özelliği ile diğer faktörler arasındaki ilişkiyi aramak için tek yönlü ve çift yönlü (*) varyans analizleri yapılmıştır. Bulunan değerlerinin anlamlı olduğu durumlarda gruplar arasında 't' testi yapılarak farkın önemli olup olmadığı incelenmiştir. İstatik işlemler H.Ü. Bilgi İşlem Merkezi ile ODTÜ Bilgi İşlem Merkezinde gerçekleştirilmiştir.

Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Demografik Özellikleri ve Araştırmanın Bulguları

1. Kişilik özellikleri

Gençlerin kişilik özelliklerini, ele alınan değişken açısından saptadığımızda ortaya çıkan durum Tablo -1'de görülmektedir.

Tablo -1

Kişilik özellikleri Yönünden Gençlerin Dağılımı		
Kişilik Özelliği	Sayı	%
İçten kontrollü	217	32.1
Belirsiz	234	34.6
Dıştan Kontrollü	225	33.3
Toplam	676	100.0

Kişilik özelliklerinin ölçülmesi sonucu gençlerin % 32' sinin kendi kendini yönetebilen, kendine güvenli, davranışların sorumluluğunu üstlenebilen yani "içten kontrollü" bir kişilik yapısı ortaya koydukları saptanmış; % 33.3" ünün ise tersine güvensiz, pasif, kendini yönetemeyen, davranışların sorumluluğunu üstlenemeyen "dıştan kontrollü" bir kişilik yapısı ortaya koyduğu görülmüştür. Bu özellik yönünden belirgin bir durum taşımayan % 34.6'sı ise orta grup olarak kabul edilmiş ve incelemeye sokulmamıştır.

Dıştan kontrollü gençlerin sayıca çokluğu, Ankara il merkezinde bulunmalarına ve lise öğrenimini yapmalarına rağmen genel olarak geleneksel Türk Aile yapısının özelliklerini yansıttığını göstermektedir. Genellikle geleneksel ve kırsal Türk Aile yapısında çocuktan 'anne-babaya itaat' etmesinin beklendiği, eğitim sistemimizin de öğrencinin bağımsızlığını pek desteklemeyen ve öğretmeni otorite kabul eden bir yapıda olduğu düşünüldüğünde, gençlerde dışa bağımlı kişilik yapısının gelişmesi doğal bir sonuçtur. "İç denetimi olmayan" "Kendi kararlarını kendinin almadığı" "Kararlarının sorumluluğunu taşımayan" bireylerin yetiştirdiği geleneksel aile özelliklerinin ortaya koyduğu ülkemizde başka araştırmacılarca da vurgulanan bir durumdur. (Kağıtcıbaşı 1989; Ünver ve diğ. 1986; Ekşi 1982).

*Bazı değişkenlerde 'kişilik Özelliği' "cinsiyet" le birarada ele alınarak ikili etkileşime bakılmıştır.

2. Sosyo-Ekonomik Düzey

Araştırmaya katılan gençler sosyo-ekonomik düzey belirlemelerine göre farklı gruplarda seçilmiştir. Bu yönden dağılım Tablo -2'de sunulmuştur.

Tablo -2

Sosyo-Ekonomik Düzeye Gençlerin Dağılımı

Sosyo -Ekonomik Düzey	Sayı	%
Düşük Grup	102	15.1
Orta Grup	297	43.4
Yüksek Grup	277	40.9
Toplam	676	100.0

Araştırmaya katılan gençlerin çoğunluğu sosyo-ekonomik düzey bakımından orta gruba mensup ailelerin çocuklarıdır. Yapılan istatistik işlemler düzeyde etkilenmektedir. Yani bu iki değişken arasında bir ilişki saptanmamıştır. Ülkemizde Kağıtçıbaşı (1972)'inin yine lise öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada da sosyo ekonomik durum değişkenleri ile genel olarak kişilik değişkenleri arasında bağıntı bulunamamıştır.

3.Cinsiyet

Araştırmaya katılan gençlerin cinsiyete göre dağılımı Tablo-3'de verilmiştir.

Tablo -3

Cinsiyete Göre Gençlerin Dağılımı

Cinsiyet	Sayı	%
Erkek	336	49.7
Kız	340	50.3
Toplam	676	100.0

Cinsiyet yönünden gençler normal bir dağılım göstermektedir. Kişilik özellikleri yönünden, her cinsel türe, kültürün tanıdığı rollerle ilgili olarak, toplumumuzda erkeklerin avantajlı konumuna dayanarak içten kontrollü, kızların ise ailelerin baskılı, koruyucu, geleneksel biçimde yetiştirilmesinden dolayı dıştan kontrollü daha dışa bağımlı olabileceği düşünülmüştür. Ancak bu beklenti doğrulanmamıştır. Diğer bir deyişle bu araştırma sonuçlarına göre cinsiyetin kişilik gelişiminde başlı başına bir etken olmadığı bulunmuştur. Ancak cinsiyet başka bir faktörle birleştiğinde (örneğin yerleşim birimi, annenin eğitimi, başarı gibi) kişilik gelişimini etkilemektedir.

4. Başarı Durumu

Halen lisede 2. sınıfta okuyan bu gençlerin kendilerini ilkökulda ve ortaokuldaiken başarı yönünden nasıl değerlendirdikleri sorulmuştur. İlkokul ve ortaokuldaki başarı durumlarına göre dağılımları Tablo -4'de görülmektedir.

Gençlerin yarısından biraz çoğu (%51.1) ilkökuldaki başarılarını 'çok iyi' olarak nitelerken bu oran ortaokulda hızla düşmektedir. Gençlerin sadece % 20.4'ü ortaokul başarılarını 'çok iyi' olarak nitelenebilir. Yapılan analizlerde ilkökul başarı durumunun kişilik gelişimini pek etkilemediği, buna karşılık ortaokuldaki başarı düzeyi, cinsiyetle bir arada ele alındığında kişilik gelişimini etkilediği ortaya çıkmıştır. Şöyle ki, ortaokulda başarıları iyi olan erkek öğrenciler, başarı yönünden düşük olan kız öğrencilere göre daha içten kontrollü yani olumlu bir kişilik yapısı göstermektedirler. ($p < 0,05$).

Tablo -4

İlkokul ve Ortaokul Başarılarına Göre Gençlerin Dağılımı

İlkokul Başarısı	Sayı	%	Ortaokul Başarısı	Sayı	%
Düşük	9	1.3	Düşük	12	1.7
Orta	53	7.8	Orta	170	25.1
İyi	268	39.6	İyi	357	52.8
Çokiyi	346	51.1	Çokiyi	138	20.4
Toplam	676	100.0	Toplam	676	100.0

5. Çocuğun geçtiği Yerleşim Merkezi

Araştırmaya katılan gençler, halen aileleriyle birlikte Ankara'da yaşamaktadırlar. Ancak çocukluklarını nasıl bir yerleşim merkezinde geçirdikleri sorulmuş ve bu yönden gösterdikleri dağılım Tablo -5'de sunulmuştur.

Tablo -5

Çocukluğun geçtiği Yerleşim Merkezine Göre Gençlerin Dağılımı

Yerleşim Birimi	Sayı	%
Köy	31	4.8
Kasaba	27	4.0
Küçük Şehir	55	8.1
Büyük Şehir	562	83.1
Toplam	676	100.0

Gençlerin büyük çoğunluğunu çocukluklarını da Ankara'da ya da bir başka büyük şehirde geçirdiği görülmektedir. Daha az bir kısmı ise çocukluklarını köyde (% 4.8), Kasabada (%4) veya küçük şehirde (% 8.1) geçirdikten sonra Ankara'ya gelip yerleştikleri anlaşılmıştır. Yerleşim yerinin, yine cinsiyete göre kişilik gelişimini köyde, küçük şehirde veya büyük şehirde yetişmeye göre daha olumlu etkilediği anlaşılmıştır. Kasabada

yetişen kızlar, diğer gruplara göre daha içten kontrollü bir kişilik yapısına sahip olduğu görülmüştür. ($p < .05$) küçük şehirde yetişmenin ise kızlarda değil ama erkeklerde kişilik gelişimi açısından olumlu bir faktör olduğu elde edilen bir diğer sonuçtur ($P < .05$).

6. Anne ve Babanın Eğitim Düzeyi

Gençlerin anne ve babalarının öğrenim durumuna ilişkin bulgular Tablo -6'da sunulmuştur.

Tablodaki görüldüğü gibi Başkent'te yaşıyor olmalarına ve çocukluklarını da kapsamak üzere uzun yıllardır kentte bulunmalarına rağmen bu gençlerin annelerinin % 20.4'ü okur-yazar değildir yaklaşık yarısı ise (49.1) okur - yazar ama hiçbir okul bitirmemiş veya sadece ilkökul mezunudur. Yapılan analizler sonucu annenin eğitim düzeyi ile özellikle kız öğrencilerin kişilik yapısı arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Buna göre annenin eğitim düzeyinin yükselmesiyle birlikte bu durumun kız çocuklarının kişilik gelişimini olumlu yönde etkilediği görülmektedir. ($p < .01$). Eğitimli annelerin kız çocukları daha içten kontrollü bir kişilik yapısına sahiptir.

Babanın eğitim düzeyi ile gencin kişilik özellikleri arasında bir ilişki saptanamamıştır.

Tablo -6

Anne ve Babaların Eğitim Düzeyine Göre Gençlerin Dağılımı

Annenin Öğrenim Durumu	Sayı	%	Babanın Öğrenim Durumu	Sayı	%
Okur Yazar Değil	138	20.4	Okur Yazar Değil	25	3.7
Okur-Yazar veya İlkokul	332	49.1	Okur-Yazar veya İlkokul	292	43.2
Ortaokul	69	10.2	Ortaokul	85	12.5
Lise	95	14	Lise	103	15.2
Fakülte-Yüksekokul	42	6.2	Fakülte-Yüksekokul	171	25.3
Toplam	676	100.0	Toplam	676	100.0

7. Annenin Çalışıp Çalışmaması

Gençlere çocukluk dönemlerini de kapsamak üzere küçük yaşlarından beri annelerinin sürekli olarak ev dışında bir işte çalışıp çalışmadığı sorulmuştur. Bu sorunun cevabı Tablo -7'de görülmektedir.

Tablo -7

Annelerin Çalışıp Çalışmamasına Göre Gençlerin Dağılımı

Annenin Çalışma Durumu	Sayı	%
Çalışıyor	103	15.2
Çalışmıyor	573	84.7
Toplam	676	100.0

Büyük kentte yaşıyor olmalarına rağmen öğrencilerin annelerinin yaklaşık % 85'i çalışmamaktadır. Bu durum annelerin eğitim düzeylerinin düşüklüğü ile ilgili bir sonuç olarak düşünülebilir. Annenin çalışıp çalışmaması ile gencin kişilik gelişimi arasında bir ilişki bulunmamıştır. Genel olarak annenin çalışıp çalışmaması değil; çocuğun ihtiyaçlarını karşılayabilmesi, ona ayırdığı süre ve çocukla etkileşiminin niteliği kişilik gelişiminde daha önemli olmaktadır.

Ülkemizde 1983'de Razon'un araştırması da, annenin çalışmasının çocuğun kişilik özellikleri açısından belirgin bir farklılık yaratmadığı sonucunu bulmuştur.

8. Anne ve Baba Tutumları:

Araştırmada çocukluk dönemlerinde anne ve babanın gence nasıl davrandığı diğer bir deyişle çocuk yetiştirme tutumları 7 ayrı davranış boyutu yönünden saptanmış ve bu tutumların gencin kişiliği üzerindeki etkisi incelenmiştir. İlgili sonuçlar Tablo -8 ve 9'da ayrı ayrı sunulmuştur.

Anne ve baba tutumlarının derecelerine göre (düşük, orta veya yüksek olmasının) gencin kişilik gelişiminde etkili olup olmadığı incelenmek üzere yapılan varyans analizleri sonucunda - babanın koruyuculuk davranışı hariç-bütün tutumlarının kişilik gelişimi ile ilgili olduğu bulunmuştur. ($p < .01$): Bu sonuçlara göre; çocuğa ilgi ve şefkat göstermesinin, çocuğu desteklenmesinin-ona amaçlarına ulaşması için yardım etmenin ve tutarlı disiplinin derecesi arttıkça çocuğun kişilik gelişimi olumlu yönde olmakta, genç, içten kontrollü bir kişilik yapısı geliştirebilmektedir. Tersine koruyuculuğunun, fiziksel ve duygusal cezalandırmanın, çocuğa okul derecesi arttıkça çocuğun kişilik gelişimi olumsuz

Tablo -8

Anne Tutumlarının Dağılımı

Davranış Dereceleri	Düşük		Orta		Yüksek	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Davranış Boyutları						
İlgi-Şevkat Gösterme	109	16	82	12	474	71
Amaçlarına Ulaş. Yardım	256	38	121	18	288	43
Tutarlı Disiplin	161	23	92	13	412	62
Kuruyuculuk	301	45	122	18	242	36
Fiziksel Cezalandırma	603	90	28	4	34	5
Başarı için Baskı	587	88	48	7	30	4
Duygusal Cezalandırma	387	58	191	28	87	12

Tablo -9

Baba Tutumlarının Dağılımı

Davranış Dereceleri	Düşük		Orta		Yüksek	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Davranış Boyutları						
İlgi-Şevkat Gösterme	192	28	84	12	389	58
Amaçlarına Ulaş. Yardım	204	30	89	13	372	55
Tutarlı Disiplin	163	24	98	14	404	61
Kuruyuculuk	362	54	166	17	187	27
Fiziksel Cezalandırma	596	89	30	4	39	5
Başarı için Baskı	585	88	38	5	42	6
Duygusal Cezalandırma	461	69	141	21	63	9

yönde olmakta ve bu gençler dıştan yönetilen-bağımlı bir kişilik yapısı geliştirmektedirler.

Bu araştırmanın ortaya koyduğu sonuçlara göre çocuğun, nasıl bir çevrede yetiştiği, ortaokuldaki başarısı, annenin eğitim düzeyi ile anne ve babanın çocuk yetiştirme tutumları gencin kişilik gelişimi üzerinde etkili bulunmuştur. Annenin eğitim düzeyi kız çocuklarının kişilik gelişimini daha çok etkilemektedir. Okur-yazar olmayan ya da eğitim düzeyi düşük olan annelerin, toplulumumuzda kız çocukları üzerinde kısıtlayıcı ve bağımlı kılıcı tutumları daha

çok gösterdikleri söylenebilir.

Genel olarak sağlıklı bir kişilik gelişimi için aile ortamı; çocuğa sevgi veren, girişim yeteneğini ve özgüvenini geliştirebilmesi için onu destekleyen bir ortam olmalıdır. Çocuğa göre ayırım yapmadan değer veren, bağımsızlığı ve kendini geliştirmeyi sağlayıcı bir ortam olmalıdır. Fiziksel cezaların ve duygusal sömürünün kullanılmadığı bir ev ortamı olmalıdır.

Araştırma sonuçlarına dayanılarak düşünülen ilk öneri, annelerin eğitim düzeyinin yükselmesi ile birlikte genel olarak

anne ve babaların sağlıklı ana baba - çocuk ilişkilerini oluşturabilmeleridir. Bu ilişki içinde özellikle çocukta öz güvenli, kendine yetebilen, davranışları ile sonuçları arasında bağlantı bilincine sahip, sonuçları denetlemede etkinliğine inanan "içten kontrollü" bir kişilik yapısının oluşabilmesi için sağlıklı anababa tutumlarının gelişmesi ve yerleştirilmesi gerekmektedir. Bu yöndeki ilk hedef ailede çocukla en yakın ilişkide bulunan ve çocuğun gelişimini pek çok yönden etkileyen annelerin eğitilmesidir. Annelerin öncelikle okur yazar olması ve genel eğitim düzeyinin artmasının çocuğu hangi açılardan ve nasıl etkilediğini önceki araştırma sonuçları ve bizim araştırmalarımızla da ortaya koyduk. Bu noktada "ülkemizde kadınların eğitim düzeyleri ne durumdadır? sorusuna cevap aradıktan sonra çözüm politikalarına ve önerilere geçmek uygun görülmüştür.

Ülkemizde Kadınların Eğitim Durumuna Genel Bakış

"Dünya yüzünde gördüğümüz herşey kadının eseridir" diyen M. Kemal Atatürk, "kadının en büyük ödevi analıktır. İlk eğitim verilen yerin ana kucağı olduğu düşünülürse

bu ödevin önemi, gereği kadar anlaşılır" sözleriyle kadının "anne" olarak gelecek nesillerin yetişmesindeki sorumluluğunu vurgulamıştır. Bu sorumluluğu yerine getirmede kadının eğitilmiş olması gerektiğini ise şu sözleriyle çok açık ortaya koymaktadır. "Kadınlarımız erkeklerden daha çok münevver, daha çok feyizli, daha bilgili olmaya mecburdurlar. Eğer hakikaten milletin anası olmak istiyorlarsa böyle olmalıdır."

Ülkemizde eğitim alanındaki, özellikle planlı kalkınma döneminde görülen gelişmelere rağmen kadınların eğitimden yararlanma oranlarının henüz istenilenin çok altında olduğu görülmektedir. Türkiye'de kadın erkek konusundaki eşitsizliğin kadının aleyhine olarak, en belirgin biçimde eğitim alanında ve eğitimin elirleyici olduğu alanlarda sürdüğü izlenmektedir.

Altı ve daha yukarı yaşlardaki nüfuzumuzun okur-yazarlık ve cinsiyete göre dağılımı 1980 ve 1985 yılı verilerine göre Tablo - 10' da gösterilmiştir (DİE 1988).

1980 yılında kadınlarda % 45.3 olan okur yazar olmama oranı 1985' de %31.7'ye indirilebilmiştir. Okur-yazar nüfusu bitirdikleri öğrenim kurumuna göre

Tablo -10
Nüfusun Cinsiyete Göre Okur-Yazarlık Durumu

	1980		1985			
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Toplam	37.524.000	18.99.000	18.525.000	43.112.000	21.801.000	21.311.000
Okur-Yazar	25.312.000	15.189.000	10.123.000	33.322.000	18.825.000	14.497.000
Okur-Yazar olmayan	12.197.000	3.802.000	8.395.000	9.703.000	2.933.000	6.770.000

Tablo -11
Nüfusun Bitirilen Son Öğrenim Kurumu ve Cinsiyete Göre Dağılımı

Okullar	Toplam Nüfus	Erkek	Kadın
İlkokul	18.775.000	10.326.000	8.399.000
Ortaokul	2.788.000	1.836.000	952.000
Orta Den. Meslek	13.000	8.000	5.000
Lise	1.927.000	1.888.000	739.000
Lise ve Den. Meslek	908.000	593.000	315.000
Yüksek O. ve Fakül.	953.000	713.000	240.000

incelediğimizde kadın ve erkekler arasındaki eşitsizlik daha belirgin olarak ortaya çıkmaktadır (DİE 1988).

İlköğrenim gören kadın ve kızların oranı 1980'de % 31.4'ten 1985'de % 39.4'e yükseltilebilmiştir. Ancak bu oran ortaokullarda % 3.6'dan % 4.4'e ,lise öğreniminde ise 1980 de % 2.14 iken 1985'de % 3.4'de çıkarılabilmektedir. Yüksek öğrenimlilerde ise bu oran % 1.16'dan % 1.1'e inerek küçük bir düşüş göstermiştir (Arat

1989, s,97).

Kadının eğitiminin özellikle "anne" olarak üstlendiği sorumluluk açısından ne kadar önemli olduğu vurgulandığına göre burada evli kadınların eğitim düzeyi ve sahip oldukları çocuk sayısına göre dağılımını incelemek bu etkinin sayısal yayılımını göstermesi bakımından ilginçtir. (DİE 1988)

Tabloda izlendiği gibi annenin öğrenim düzeyi yükseldikçe sahip olduğu çocuk sayısı azalmaktadır. Diğer bir deyişle en fazla çocuk

Tablo -12
Kadın Nüfusunun Eğitim Durumu ve Sahip Oldukları Çocuk Sayısına Göre Dağılımı

Öğrenim Durumu	Çocuk Sayısı						
	0	1	2	3	4	5	6
Okur-Yazar Olmayan	317.020	246.631	368.591	511.789	601.973	625.139	2.553.595
Okur-Yazar Olup,							
Okul Bitirmemiş Olanlar	67.687	60.369	112.106	153.273	153.427	130.089	308.231
İlkokul Mezunun	557.645	682.478	111.421	966.236	646.658	398.569	611.294
Ortaokul ve Dengi Okul.	58.631	86.391	123.788	62.520	25.520	25.097	9.517
Lise ve Dengi Okul	101.185	175.716	203.679	67.405	20.465	7.243	6.142
Fakülte ve Yüksek Okul	33.058	59.931	57.075	12.1000	3.077	1.106	-
Toplam	1136.179	1311.930	1977.062	1773.555	1450.849	1172.317	3489.139
Genel Toplam	12.336.915						

doğuran kadınlar okur-yazar olmayanlardır bunun nüfus artışı yönünden kritik önemi söz konusu olduğu kadar diğer yönden kuşkusuz ki, eğitimsiz annenin yeni yetişen nesiller üzerindeki etkisinin sayısal olarak 2'ye, 4'e hatta 6'ya katlanarak topluma yansımalarıdır. Çocuk sahibi toplam 11.146.053 kadından yaklaşık 5 milyonu okur yazar değildir. Beş milyondan fazlası da okur yazar ama ilköğretim mezunu değil ya da ilköğretim üstüne bir eğitim almamıştır. İlkokulun üzerine orta, lise ve yüksek öğrenim yapmış annelerin sayısı bir milyona ulaşmaktadır (986.889). Örneğin 6 ve daha fazla sayıda çocuk sahibi olan kadın sayısı okur yazar olmayan grupta 2.553.595 iken, yüksek öğrenimli kadınlar arasında bu sayı sıfırdır.

Bu verilerin bize kanıtladığı şudur; ülkemizde eğitimsiz annelerin hem genel olarak çoğunluğu oluşturdukları için, hem de sahip oldukları çocuk sayısı fazla olduğu için bu durumun yetişen nesiller yoluyla toplumu etkilemesi düşünülenenden çok daha büyük sayısal boyutlara ulaşmaktadır. Öyle ki okur-yazar olmayan 5 milyon annenin sahip oldukları çocuk sayısı toplandığında 24 milyona yaklaşmaktadır (23.374.337).(*) Bu yaklaşık olarak nüfusumuzun yarısı demektir. O halde toplumumuzda nüfusun yarısı okur yazar olmayan anneler tarafından yetiştirilmiştir. Bu sonuç, anne eğitiminin çocuğun gelişimindeki etkisini ortaya koyan kurumsal ve ampirik bulgular ışığında değerlendirildiğinde toplumca önemli bir sorunla karşı karşıya bulunduğumuzu ortaya koymaktadır.

Annelerin öğrenim düzeyi yükseldikçe sahip olduğu çocuk sayısı azalmaktadır. Diğer bir deyişle en fazla çocuk doğuran kadınlar okur-yazar olmayanlardır

Bu sorun diğer bir ifade ile kadınların ve kızların eğitim ve benzeri alanlarda eşit haklara sahip olabilmesi, sosyo-ekonomik yapı ile bağlantılı olduğu kadar, kültürel yapı ile de yakından ilgilidir. Halkın yaşamını etkileyen gelenek-kültür yapısı ve değerler sistemi, bu konularda zaman zaman engelleyici bir rol oynamaktadır. Geleneksel kültürümüzün benimsemiş olan kalıpları, toplumda geçerlilikleri sorgulamayan cinsel rollere ilişkin inanç ve töreler, genelde

ülkemiz kadınlarının çoğunluğunu olumsuz yönde etkilemektedir. Ayrıca kadınların eşit haklara sahip olabilmeleri için, erkeklerin de bilinç ve davranışlarının değişmesi gerekmektedir. Kısacası toplumsal gelişim açısından katı, geçerliliğini yitirmiş gelenekleri değiştirecek, pratik yardımlar sağlayacak yeni insan tipini yetiştirecek yeni anlayışa ihtiyaç vardır. Böyle bir anlayış değişikliği her şeyden önce kadının sosyal, ekonomik ve sayısal sisteminin çeşitli yönleriyle bütünleşmesini sağlayacak bir eğitim düzeyine ulaşması açısından büyük önem taşımaktadır (Arat 1989).

Sonuç ve Öneriler

Yirmibirinci yüzyıla yaklaşırken Türkiye'nin gündemindeki en önemli konu; ailenin sosyo kültürel ve ekonomik durumunu iyileştirecek hem yeni nesillerin sağlıklı yetişmesine uygun bir ortam hazırlamak, hem de ailenin toplumsal kalkınmadaki fonksiyonunu ve gücünü artırmaktır. Bunu sağlayacak temel yaklaşımlardan biri kuşkusuz ki eğitimidir. Görüldüğü gibi eğitim,

özellikle de annelerin eğitilmesi nüfus artışından, yaşam şansına, beslenmeden hastalıklara, kişilik gelişiminden ruhsal sorunlara kadar yeni yetişen nesilleri pek çok yönden etkilemektedir. Ailenin eğitim düzeyinin yükselmesinin çocuğun yetiştirilip topluma yansıyan olumlu etkileri yanı sıra daha geniş bir perspektifle bakıldığında toplumsal değişme kalkınma aracı olarak aileye ve topluma getirdiği kazanımlar ve olumlu etkiler söz konusudur.

O halde çağı yakalamak için hedefimiz annenin eğitim düzeyini artırarak ailenin refahını ve toplumun gelişimini sağlamak olmalıdır. Bu doğrultuda kadınların eğitim alanındaki eşitsizliğini, giderici ve kız çocuklarının eğitimden daha çok yararlanmasını sağlayıcı önlemlerin alınması kaçınılmazdır. Türkiye'nin daha gelişmiş bir ülke olarak 2000'li yıllara girmesi bu yolda atılacak adımların sayısına bağlıdır.

Bu konuda 1989 yılı programında ilk olarak "Aile, Kadın ve Çocuk" adı ile bir sektörün açılmış olması, bu alanda bir durum tesbitinin yapılması ve çeşitli politikaların yer alması önemli gelişmelerdendir. Ayrıca Devlet Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı ve bu bakanlıklara bağlı birimler tarafından yürütülen hizmetler ile Nüfus Etütleri, UNİCEF yerel yönetimler, üniversiteler veya gönüllü yardım kuruluşları tarafından yapılan çalışmalar dikkate değerdir. "Türk toplumunun temeli olan aile yapısının korunması, güçlendirilmesi ve sosyal refahının artırılması" amacıyla düzenlenmiş olan aile haftası ve bu çerçevede gerçekleştirilen etkinlikler de konuya verilen önemin göstergesidir. Bütün çalışmaların sürdürülmesi ve geliştirilmesi yönünde benimsenebilecek stratejileri ve politikaları şu şekilde vurgulamak mümkündür:

Strateji ve Politikalar

1. Eğitimden beklenenler bir toplumda erişilmesi istenen standart ve amaçları ifade eder. Beklenenlere ulaşabilmesi için eğitimde hedefleri saptarken toplumun norm ve değerlerinin, ailenin eğilimlerini, bireylerin tutum ve davranışlarının bütünlük içinde ele alınması ve değerlendirilmesi gerekir. Bu nedenle aileye yönelik eğitim stratejileri toplumun dinamiğini ortaya koyan somut araştırma verilerine dayandırılmalıdır.

2. Yanlış yatırım politikaları ilerlemenin en büyük engelidir. İnsan sağlığı, gelişimi, eğitim ve mutluluğu "amaç" olarak alınarak önce insana yatırım yapılmalıdır. Bu temel amaç doğrultusunda ihracata, teknolojiye, ticarete vb. alanlara yapılacak yatırımların birer araç olduğu gözden kaçmamalı, amaç haline getirilmemeli, bu yatırımlar insanın sağlıklı yaşaması, yeteneklerini geliştirmesi, kendini geliştirmesine katkı getiriyorsa - mutluluk sağlıyorsa tercih edilmelidir. Yaşamda herşeyin "insan için, insana göre ve insanca" olması ilkesinden ödün verilmemelidir.

3. Çocuğun ve ailenin desteklenmesi konusunda izlenecek eğitim politikası özellikle annenin sosyo-kültürel düzeyini yükseltecek **genel eğitime**, kadının toplumsal yaşamda üretkenliğini artıracak, çalışma yaşamına katılmasını sağlayacak **meslek eğitimine** ve ailenin çocuk yetiştirmedeki bilgi ve becerisini geliştirecek **ana baba eğitimine** yönelik olarak 3 ayrı fonksiyonu sağlayıcı ve birbirine bütünleyici bir yaklaşım içinde olmalıdır.

4. Annenin eğitim düzeyinin artırılması ve çocuk yetiştirme konusunda bilinçlendirilmeleri çalışmalarını kuşkusuz ailenin sosyo-ekonomik durumunu güçlendirecek ve kadının sosyal statüsünü yükseltecek geniş tabanlı destekleyici yaklaşımlar ile bir arada

sağlanırsa beklenen değişimi sağlayabilir. Diğer bir ifadeyle aileyi etkileyen toplumsal dengesizlikler ve sorunlar ne ölçüde giderilebilirse, ana babaların o ölçüde daha sağlıklı bir tutumla çocuklarını eğitmen y e t i ş m e l e r i n i sürdürebilecekleri söylenebilir. En azından bu koşullar sağlandığında ana-baba eğitiminin bu yöndeki bilinçlendirme'nin daha etkili sonuçlar vermesi beklenir.

5. Aileye yönelik

hizmetlerin bütünleştirilmesi, birleştirilmesi ve genel stratejilerin daha etkili biçimde gerçekleştirilebilmesi için "Aile Bakanlığı"nın kurulması, böylece çalışmaların daha sistemli ve koordineli bir şekilde yürütülmesinin sağlanması düşünülebilir.

Hizmetlere İlişkin Öneriler

1. 1985 Nüfus sayımına göre yaklaşık 5 milyon annenin okur-yazar olmadığı gerçeği gözönüne alınarak aileye götürülecek ilk hizmet okuma yazma kazandırılmasına yönelik olmalıdır. Bu amaçla yaygın eğitimdeki okuma-yazma kurslarının sayı ve kapasitesinin artırılmasına çalışılmalıdır. Her ilkokulun bulunduğu çevrede yılda bir veya iki kez bu kursları açması için gerekli düzenlemeler sağlanmalı, Televizyondaki bu amaçlı uygulamalar genişletilerek sürdürülmelidir.

2. Okur-yazar ya da sadece ilkokul mezunu olan 5 milyonun üzerindeki annenin ise eğitim düzeyinin yükseltilmesi önlisans ve lisans düzeyinde eğitim veren "açık öğretim" uygulamalarının ortaöğretim düzeyinde de

yürütülebileceği düşünülebilir. Ortaokul ve lise öğrenimi veren açıköğretim programları ile ilkokul sonrası eğitimini sürdürmemiş anne ve babaların eğitim düzeylerinde önemli gelişmeler sağlanabileceği konusunda dikkatle durulmalıdır.

3. Annelerin ve babaların genel eğitim düzeyini yükseltmek çocuğun daha iyi bir aile ortamında büyüüp gelişmesi için 'gerekli'ama'yeterli'

değildir. Anne ve babanın genel eğitim düzeyini yükseltirken buna ek olarak onların çocuk yetiştirme konusunda da eğitilmesi ve bilinçlendirilmesi gereklidir.

"Anne ve baba olma" insanda varolan bir yeterlidir. Ama "iyi ana-baba olma" öğrenilmesi gereken bir durumdur. Bu sanat, bir meslek ya da bir beceri olarak düşünülebilir. Nasıl nitelersek niteleyelim artık günümüzde bütün meslekler ve sanat dalları ya da bir beceri olarak düşünülebilir. Nasıl nitelersek niteleyelim artık günümüzde bütün meslek dalları ya da herhangi bir alanda beceri kazanmak uzun bir eğitimi, zaman ve enerji harcamayı gerektirmektedir. Bina yapan mühendisi, makinayı tamir eden teknisyeni, doktoru, kimyageri, okulda eğitim veren öğretmeni yetiştiriyoruz. Aldıkları eğitimin yansırı yeterliliğini kanıtlaması için sınavlar yapıyoruz. Yeterli bulmazsak işe almıyoruz. Araba kullanmak isteyenlere ilkokul diplomasıyla birlikte sürücülük ehliyetini şart koşuyoruz. Peki ana-babalık gibi önemli bir

Araba kullanmak isteyenlere ilkokul diplomasıyla birlikte sürücülük ehliyetini şart koşuyoruz. Peki ana-babalık gibi önemli bir mesleği-sanatı icra edenlerden ve toplumun geleceğini oluşturacak olan çocuklarımızı yetiştirenlerden ne istiyoruz?

mesleği-sanatı icra edenlerden ve toplumun geleceğini oluşturacak olan çocuklarımızı yetiştirenlerden ne istiyoruz? hiçbir şartımız yok. Ne ilkokul diploması, ne çocuk yetiştirme ehliyeti, ne de ana-babalık sertifikası. Doğrusunu söylemek gerekirse önceden hazırlanmadan ana-baba oluyoruz ve genellikle bu işi yaparken öğreniyoruz. Yani kendimizi yetiştirmeden, bu konuda bilgi-beceri kazanmadan uygulamaya başlıyor ve sınavı yanılma yoluyla öğreniyoruz. Ve ne yazık ki bu sınavların sonucundaki yanılmaların bedelini sadece yeni yetişen nesiller değil toplumca ödüyoruz.

O halde "İyi ana-baba olma"nın çaba, enerji ve zaman harcanarak öğrenilebilecek bir sanat, bir beceri olduğu yaklaşımı benimsenerek "ana-baba eğitim" hizmetleri gerçekleştirilmelidir. Bu konuda Boğaziçi Üniversitesinde Kağıtçıbaşı, Sunar, Bekman tarafından gerçekleştirilmiş olan "Erken Çocuk Gelişimi ve Anne Eğitim" projesi (Kağıtçıbaşı 1989 a; 1989 b) ve İstanbul

Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümünde Yavuzer Başkanlığında gerçekleştirilen "Ana-Baba Okulu"

uygulaması (Yavuzer 1989) böyle eğitim alan anne ve babaların kendilerinde ve çocuklarındaki olumlu etkileri ortaya koymaktadır. Bu tip uygulamaların sağlık hizmetleriyle bütünleştirilmesi, halk konferansları, kitle iletişim araçlarıyla, basın-yayın organlarıyla desteklenmesi gerek-

mektedir.

Bu alanda bir başka öneri ise; çocuğun bakımı beslenmesi, sağlığının korunması, gelişimi ve ailede eğitilmesi ile ilgili derslerin her düzeyde ve her alandaki eğitim programlarına entegre edilmesidir.

Bütün bu eğitim hizmetlerine ek olarak gençlere yönelik evlilik öncesi rehberlik hizmetleri, ailelere yönelik danışmanlık hizmetleri konuyla bütünleşen diğer hizmet alanlarını ortaya koymaktadır.

Çocuğun ve ailenin desteklenmesi konusunda izlenecek eğitim politikası özellikle annenin sosyo-kültürel düzeyini yükseltecek genel eğitime, kadının toplumsal yaşamda üretkenliğini artıracak, çalışma yaşamına katılmasını sağlayacak meslek eğitimine ve ailenin çocuk yetiştirmedeki bilgi ve becerisini geliştirecek ana baba eğitime yönelik olmalıdır.

KAYNAKÇA

ARAT, N. (1989). "Türkiye'de kadınları ve kızların Eğitimine Genel Bakış". Türkiye'de Çocuğun durumu, T.C. Başbakanlık D.P.T. Ankara.

BERTAN, M ve D. GÜRİŞ (1989). "Türkiye'de Çocuk Sağlığının Durumu". Türkiye'de Çocuğun Durumu. T.C. Başbakanlık D.P.T. Ankara.

BİLİR,Ş ve DİĞERLERİ (1988). "Ankaralı Merkezinde 3-12 Yaşları Arasında 9813 Çocuğun Dayak Cezası alma Sıkıntısı ve Bununla

İlişkili Duygusal Problemlerin Saptanması". Çocuk Sağlığı ve Eğitim Dergisi.3:3-16.

CAN,G.(1986). "Lise Öğrencilerinin Benlik Tasarım Düzeylerini Etkileyen Bazı Etmenler."(Yayınlanmamış Doktora Tezi)H.Ü. Ankara EKŞİ,A. (1982). Gençlerimiz ve Sorunları. İstanbul Üniversitesi Yayınları: 2970; İstanbul.

ERSOY,G: (1988) "Okulöncesi Çocukların Beslenmesi ve Beslenmede Eğitimin Önemi. "Çocuk Sağlığı ve Eğitimi Dergisi, 3:73-80.

- EKŞİ, D. (1990). "Günün Yazısı" *Hürriyet Gazetesi*, 23 Nisan.
- FİŞEK, N. (1983). *Halk Sağlığına Giriş. Çağ Matbaası, Ankara*
- GEÇTAN, E. (1984). *İnsan Olmak Adam* Yayınları A.Ş. İstanbul.
- GÜNEY, M. (1985) *Üniversite Öğrencileri Arasında Depresyon ve Problem Alanlarının Akademik Başarı İlişkisi*. A.Ü. Rektörlüğü Yayınları, No:130, A.Ü. Basımevi.
- GÜNEYSU, S. (1986) "Üniversite Gençlerinin Kenidine Kabul Düzeyine Anababa Tutumlarının Etkisi" (Yayınlanmamış Doktora Tezi) H.Ü. Ankara.
- GÜRKAYNAK, İ (1977) *Sosyo-Ekonomik Düzey ve Çocuk*. A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayınları.
- GÖNGÜR, A (1989) . "Lise Öğrencilerinin Özsaygı Düzeylerini Etkileyen Etmeler" (yayınlanmış Doktora Tezi). H.Ü. Ankara
- HÜRRİYET Gazetesi, 23.4.1990.
- KAĞITÇIBAŞI, Ç. (1972) *Sosyal Değişimin Psikolojik Boyutları Sosyal Bilimler Derneği yayınları*. A-5, Ayyıldız Matbaası, Ankara
- KAĞITÇIBAŞI, Ç. (1981) *Çocuğun Değerleri: Türkiye'de Bu Değerler Ve Doğurganlık*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul
- KAĞITÇIBAŞI, Ç. (1989) "Aile-İç Etkileşim ve Çocuk Gelişimi" *Türkiye'de Çocuğun Durumu*, TC: Başbakanlık D.P.T. Ankara.
- KILIÇCI, Y. (1981) "Üniversite Öğrencilerinin Kendilerini Kabullerini Etkileyen Bazı Değişkenler." (Yayınlanmamış Doçentlik Tezi); H.Ü. Ankara
- KIZILTAN, G (1984) "Üniversite Öğrencilerinin Kişisel Uyum Düzeylerini Etkileyen Etmeler" (Yayınlanmış Doktora Tezi), H.Ü. Ankara.
- KÖKNEL, Ö. (1981) *Ailede ve Toplumda Ruh Sağlığı*. Hür yayın A.Ş. İstanbul
- KÖKNEL, Ö. (1982) *Kaygıdan Mutluluğa Kişilik, Onur* Basımevi, Ankara.
- KUT, S. (1985) "Çocuk Sahibi Olmama Güdülenmelerini Etkileyen Nedenlerin Sosyal Hizmet Yaşamını ile Değerlendirilmesi" " H.Ü. Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi, 3.1-2:67-88.
- LEFCOURT, H.M. (1979) *Locus of Control, Current Trends in Theory and Research*. Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbawn Associates.
- ROITTER, J.B. (1966) "Generalized Expectancies for Internal Versus External Control of Reinforcement" *Psychological Monographs*. 80 (no:609).
- TEZCAN, M. (1979) "Çocuk Eğitiminde Ailenin Rolüne Sosyolojik Bir Bakış." A.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi, 12.1-4:127-135.
- TEZCAN, M. (1981) *Kuşaklar Çatışması*. Kadioğlu Matbaası, Ankara.
- TUNÇBİLEK, E. (ED) (1988) *Türkiye'de Bebek Ölümleri, Temel Etkenler*. H.Ü. Nüfus Etütleri Enstitüsü.
- UNİCEF (1989) *Dünya Çocuklarının Durumu*. Unicef Türkiye Temsilciliği, Ankara.
- ÜÇCAN, F. (1989) "Giriş" *Türkiye'de Çocuğun Durum*. T.C. Başbakanlık D.P.T. Ankara.
- ÜNVER, Ö ve diğerleri. (1989) *12-14 Yaş Gencinin Sosyo-Ekonomik Sorunları*, M.E.G. ve S, Bakanlık, G.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi İstatistik Bölümü, Ankara.
- YAVUZER H. (1986) *Çocuk ve Suç*. Remzi Kitabevi, İstanbul.
- YAVUZER, H. (1987) *Ana-Baba ve Çocuk*. Remzi Kitabevi, İstanbul.
- YAVUZER, H. (1989) "Aile-İç Etkileşim ve Aile Dışı Öğelerin Doğurduğu Psiko-Pedagojik Sonuçları." "Türkiye'de Çocuğun Durum". T.C. Başbakanlık, D.P.T. Ankara
- YEŞİLYAPRAK, B. (1988) "Lise Öğrencilerinin İçsel ya da Dışsal Denetimli Oluşlarını Etkileyen Etmeler" (Yayınlanmış Doktora Tezi). H.Ü. Ankara
- YEŞİLYAPRAK, B ve GKURÇ (1988) *Ruh Sağlığı ve Uyum Sorunları*. G.Ü. Mesleki Eğitim Fakültesi Yayınları, No:13.
- YEŞİLYAPRAK, B. (1989 b) "Anne-Baba Tutumlarının Kişilik Gelişimini Üzerindeki Etkisine İlişkin Araştırma" YA-PA 6. Okul Öncesi Eğitim ve Yaygınlaştırılması Semineri, Ya-Pa Yayınları, İstanbul.
- YEŞİLYAPRAK, B. (1990) "Sağlıklı Ana-Baba Tutumları" *Okul Öncesi Eğitimi Dergisi*, 39.
- YÖRÜKOĞLU, A (1983) *Çocuk Ruh Sağlığı. İş Bankası Kültür Yayınları: 189*. Türk Tarih Kurum Basımevi, Ankara.
- YÖRÜKOĞLU, A (1984) *Değişen Toplumda Aile ve Çocuk*. Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara
- YÜCEL, M T. (1989) "Çocuk ve Eğitim" *Türkiye'de Çocuğun Durumu*, T.C. Başbakanlık, D.P.T. Ankara.
- YÜCEL, A ve Ö. DEMİREL (1989) "Çocuk ve Eğitim" *Türkiye'de Çocuğun Durum*, T.C. Başbakanlık, D.P.T. Ankara

*Geleceğe el atmayan,
gelişme ve iyileşme umudu olmayan
bir yaşamın ne değeri olabilir?*

Albert Camus